

А.Тұрсынақын

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ,
жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру кафедрасының магистранты
Алматы қаласы, Қазақстан

ҚЫТАЙ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ ІЛЕСПЕ АУДАРМА ЖАСАУДА КҮРДЕЛІ СӨЙЛЕМДЕР МЕН СӨЗ ТІРКЕСТЕРІНЕ АУДАРМА СТРАТЕГИЯЛАРЫН ІКЕМДІ ҚОЛДАНУ

Аннотация. Мақалада ілеспе аударма амал-тәсілдерінің ішіндегі ақпаратты сығымдау, болжау әдісі және күрделі сөйлемді кіші бөліктерге бөлу секілді стратегиялық әдістерді икемді әрі тура қолдана білу, нақтырақ айтқанда, қытай тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма жасау барысында кездесетін құрылымы және мағынасы жағынан күрделі сөз тіркестері мен сөйлемдерге осы әдістерді икемді қолдана білудің маңыздылығы сөз болып, қолданудың ерекшеліктеріне талдау жасалады. Сонымен бірге қытай тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма жасауда қолданылған технологияларға нақты мысалдар мен оларға қатысты сараптамалық түсініктеме жасалады. Ілеспе аудармада аударма қызметкерлері бірнеше аударма стратегияларын бір уақытта қолдана алады, сол арқылы аударылған мәтіннің үйлесімді болуын қамтамасыз ете алады. Қытай тілі мен қазақ тілінің ішінара грамматикалық ерекшеліктері мен ұқсас еместері де мақала мазмұнында қамтылған. Бұл да ілеспе аударма стратегияларының дұрыс қолданысы мен аударма сапасын жоғарылатуға әсер етеді.

Қытай тілі мен қазақ тілі синтаксистік құрылымы және лексикалық өлшемдері жағынан айқын ұқсас емес болғандықтан, аудармашы ілеспе аударма жасау барысында үнемі сөйлем құрылымдарын қайта реттеу, әуелгі мәтіндегі формадан ауыстыру, басты мағынадан ауытқымау секілді көптеген жұмыстар атқарады.

Тірек сөздер: ілеспе аударма, аударма стратегиясы, ақпаратты сығымдау, болжау, сөйлемді бөлу, оңайластыру, грамматикалық құрылымы, күрделі сөз тіркестері, күрделі сөйлем, лексикалық сығымдау, уақыт тапшылығы, артық ақпарат, сөйлеу қарқынды, танымдық іс-әрекет, қыстырма сөздер, түпнұсқа мәтін, аударма мәтіні.

А.Тұрсынақын

КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
магистрант послевузовского образования
Алматы, Казахстан

ЭФФЕКТИВНОЕ ПРИМЕНЕНИЕ СТРАТЕГИИ ПЕРЕВОДА ПРИ СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ И СЛОВСОЧЕТАНИЙ С КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА НА КАЗАХСКИЙ

Аннотация. В данной статье описываются методы синхронного перевода и приемы компрессии, прогнозирования, а также способы членения сложных предложений на более мелкие части. Речь также пойдет об умении использовать все эти приемы и стратегические подходы при синхронном переводе с китайского на казахский язык,

учитывая особенности этих двух языков. В статье приводятся конкретные примеры, использованные в синхронном переводе для данной пары языков, и дается их некоторый анализ. Допускается также одновременное использование нескольких переводческих стратегий. В статье также освещены некоторые грамматические особенности и несходства китайского и казахского языков. Это значительно влияет на правильное применение переводческих стратегий и повышение качества перевода.

В связи с тем, что китайский и казахский языки явно не похожи по синтаксической структуре и лексическим параметрам, переводчик при синхронном переводе постоянно выполняет множество работ, таких как дерегулирование конструкций предложений, смена форм в оригинальном тексте, отступление от основного значения.

Ключевые слова: синхронный перевод, стратегии перевода, речевая компрессия, прогнозирование, деление предложений, упрощение, грамматическая структура, сложные фразы, сложные предложения, лексическая компрессия, недостаток времени, избыточная информация, скорость речи, познавательная активность, вводные слова, оригинал текста, текст перевода.

A. Tursynakyn

Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages,
postgraduate master's student
Almaty, Kazakhstan

EFFECTIVE APPLICATION OF THE INTERPRETATION STRATEGY AT SIMULTANEOUS INTERPRETATION OF COMPLEX SENTENCES AND PHRASES FROM CHINESE INTO KAZAKH

Annotation. This article is aimed to consider the problem of applying some of the most important methods and strategies of simultaneous interpretation, such as speech compression, forecasting, simplification. The article expounds in detail the problem of significance and necessity of applying speech compression in the process of simultaneous interpretation from the Chinese language into the Kazakh language while interpreting structural complex sentences or phrases. The article presents concrete examples of the used speech compression in the course of simultaneous interpretation with some analysis. During the interpretation an interpreter can use many of the translation strategies at the same time. The article also discusses some grammar peculiarities and differences between the Chinese and Kazakh languages. All of these approaches could help an interpreter to improve the quality of translation.

Keywords: simultaneous interpretation, translation strategies, speech compression, forecasting, punctuation, simplification, lexical compression, lack of time, grammatical structure, complex sentences, complex phrases, redundant information, repeated words, cognitive behavior, speech rate, parentheses, original text, translation text.

Кез келген аудармашыны тәжірибесі мол, амал-тәсілдерге қанық, екі тілді жоғары деңгейде меңгерген дей тұрсақ та, ілеспе аударма жұмысы әр аудармашы үшін қиындығы жоғары сынақ болып есептелінеді. Ілеспе аудармадағы синхрондылық дегеніміз аудармашы сөйлеушінің сөзі тоқталмаған жағдайда, бір уақыт ішінде сөйлеушіні тындап қана қоймастан онымен ілесе отырып айтылып жатқан мазмұнды екінші бір тілге аудару дегенді меңзейді. Сол себепті кез келген ілеспе аудармашы әрқашан қарқынды әрі қиын жұмыс күйінде болады. Ілеспе аудармада автоматтандырылмаған танымдылық іс-әрекеті

болғандықтан, аудармашы көптеген өңдеу қабілетін қолдана білуі қажет, ал тыңдау, есте сақтау, өндіру және үйлестіру және т.б. ұқсамаған танымдылық іс-әрекеттердің өзара әрекеттесуі аудармашының өңдеу қабілетін үнемі толықтырып отырғанымен, кей кездері шамадан тыс салмақ әкеледі, міне, бұл жағдай ілеспе аударманың нақ майданындағы қиындықтар мен мәселелерге алып келеді. Төменде біз тіларалық ұқсамастықтар, аударма кезіндегі нақты практика және аудармаға дейінгі дайындықтар арқылы ілеспе аударма барысында туындауы мүмкін маңызды мәселелерді байқап көріп, сонымен қатар нысаналы түрде тиімді стратегиялар ұсынылады.

Қытай тілі мен қазақ тілі синтаксистік құрылымы және лексикалық өлшемдері жағынан айқын ұқсамастықтары болғандықтан, аудармашы ілеспе аударма жасау барысында үнемі сөйлем құрылымдарын қайта реттеу, әуелгі мәтіндегі формадан ауыстыру, басты мағанадан ауытқымау секілді көптеген жұмыстар атқарады. Аталған жұмыстар ілеспе аударма жасауда қолданылатын амал-тәсілдер болып саналады, олар негізінен төмендегі бірнеше түрден тұрады: сөйлемді кесу немесе бірнеше бөлшекке бөлу, алдын ала болжау, сөздерді қосу немесе алып тастау және өзгерту шеберлігі, т.б. Жалпылық тұрғыдан қарағанда жоғарыдағы амалдардың барлығы реакциялық стратегиялар болып есептелінеді, бұл стратегиялар аудармашының аударма кезінде әуелгі мәтінге ең лайықты өңдеу енгізу арқылы, өз ойын анық жеткізуге қолайлық жарата отырып, тыңдаушыларға толыққанды түсінікті болуға көмектеседі. Ілеспе аудармадағы стратегияларды қолданудың кілті – оларды кешенді әрі икемді түрде пайдалану, тек бір түрлі амал-тәсілге иек сүйеп қалудан сақтану керек, себебі тіл үнемі икемділікті қажет етеді, онда бір-екі ережемен ғана барлық ойды толығымен жеткізу мүмкін емес.

Жалпы алғанда, біз барлық аударма амалдарын және стратегияларын жан-жақты әрі икемді пайдалана білуіміз қажет. Төмендегі жағдайларды қарастырайық: 1) Ұзақ сөйлемдерді бір жайлы ету: бұл жағдайда сөйлемді кесу және кіші бөліктерге бөлу амалдары қолданылады, яғни бұл ағылшын тіліндегі Salami Technique стратегиясы, күрделіні оңайлату. Егер ұзын сөйлемдерді дұрыс бір жайлы етпестен әуелгі сөйлем құрылымын екінші тілге тікелей өзгерте салса, аудармашының түсінуіне ғана қиындық тудырып қоймастан, тыңдаушылар үшін де толық түсіну қиынға соғады. Күрделі әрі ұзын сөйлемдерді бөлшектеген соң, оған “өңдегіш” қосамыз, сонда ғана толыққанды ойдың үзілмелі болуының немесе өзара қиыспаушылығының алдын аламыз. Функционалды және жалғау сөздерді дұрыс қолдана білу, сөйлемге көркем рен беріп қана қоймай, әуелгі түпнұсқасын да сақтап қалады.

Сөз тәртібінің айырмашылықтары: аударма жасауда ілесуді тым тығыз жасамау қажет, әйтпегенде аударған мәтін толыққанды мағыналық топтар емес, керісінше тек сөздер болып қалады. Лайықты уақыт күту қажет, яғни сөйлеуші сөйлемнің бір бөлімін айтып болуын күтіп, содан кейін аударманы бастау қажет. Немесе алдымен күрделі сөйлемді бөліктерге бөлу амалын қолдана отырып, сосын қалған ақпаратты лайықты түрде қосса болады.

Сөйлем немесе етістік түрінің өзгерісі: қытай тілінде көбінде сөйлемнің өзгелік етіс құрылымы кездеседі, сол арқылы “белгілі бір адамның белгілі бір істі ісегенін” айқындап отырады. Ал қазақ тілінде керісінше, ырықсыз етіс құрылым көп кезігеді, “белгілі бір іс бір адамның бойынан орын алғанын” мензейді. Ілеспе аударма барысында аудармашы егер екі тілдегі басты қағидаларды және ұқсас еместерді қарастырмаса, мағына жағынан тым үлкен айырмашылық болмауы мүмкін, дегенмен, екінші тілдегі тілдік ұстанымдар мен ережелерге қайшылық туындайды да, тіпті кері мағына немесе түсінік беріп қалуы да әбден мүмкін. Мысалы, қытай тілінде “белгілі бір іс бір адамның бойынан орын алғанын” мағыналы сөйлемдер көбінде қайғылы істің бір адамның басына туындағанын мең-

зейді, сол себепті етістің түрін өзгерту қажет. Бұл әдісте қағаз бетіне қарап аударма жасау практикасы арқылы шеберлікті арттыруға болады.

Мысалдар: 1.

只要世界人民在心灵中坚定了和平理念、扬起了和平风帆，就能形成防止和反对战争的强大力量。人们希望通过文明交流、平等教育、普及科学，消除隔阂、偏见、仇视，播撒和平理念的种子。这就是教科文组织成立的初衷。

Тек дүниежүзіндегі халықтар жүрегінде бейбітшіліктің сенімі нық орныққанда, бейбітшіліктің желкені биікке самғағанда ғана, соғыстың алдын алатын және оған қарсы тұратын теңдессіз күш қалыптасады. Адамдар мәдени өзара алмасулар, тең дәрежедегі білім беру, ғылымды дәріптеу, тосқауылдарды, теріс түсініктерді және өшпенділікті жою арқылы бейбітшілік тұжырымдамасының дәндерін себуге үміттенеді. Міне, бұл ЮНЕСКО-ның құрылуындағы басты ниет.

Талдау 1: бұл сөйлемнен қытай тілінің сөйлем құрылымында етістік алдымен, толықтауыш соңынан келетінін байқаймыз, кей кездері күрделі толықтауыш кеедеседі, сол себепті де аудармада сөйлеушінің сөзін шамалы күтуді талап етеді және бұл арада бірнеше тұрақты тіркестер бар, “播撒种子” бұл жағдайда болжау әдісін қолдану қажет.

我访问过世界上许多地方，最喜欢做的一件事情就是了解五大洲的不同文明，了解这些文明与其他文明的不同之处、独到之处，了解在这些文明中生活的人们世界观、人生观、价值观。

Мен дүниежүзіндегі көптеген жерлерде іссапарда болдым, ең жақсы көретін ісім – бес үлкен құрлықтың ұқсамайтын мәдениеттерін түсініп білу, бір өркениеттің басқаларымен ұқсамайтын және бірегейлігін түсіну, бұл өркениет ішінде өмір сүріп жатқан адамдардың дүниетанымын, өмірлік ұстанымдарын және құндылықтарын түсініп білу.

Талдау 2: көріп тұрғанымыздай, бұл сөйлемде қайталама сөздер көп кездеседі, өркениет немесе *мәдениет* және *түсіну* сөзі, сол себепті аударма барысында қайталанған сөздерді мағынасына қарай жеке-жеке сөйлемнің аяғында (*了解 түсіну*) және басында (*文明 өркениет*) ғана қолдану тиіс. Бұдан сырт *之处* сөзінің қайталануына да *不同, 独到之处* етіп сығымдау әдісін қолдануға болады. Бұдан сырт **五大洲的不同文明** *бес үлкен құрлықтың ұқсамайтын өркениеттері* тіркесін әлемнің түрлі мәдениеті деп қысқартып аударған жөн.

3.

我们应该推动不同文明相互尊重、和谐共处，让文明交流互鉴成为增进各国人民友谊的桥梁、推动人类社会进步的动力、维护世界和平的纽带。我们应该从不同文明中寻求智慧、汲取营养，为人们提供精神支撑和心灵慰藉，携手解决人类共同面临的各种挑战。

Біз түрлі өркениеттің өзара сыйласымды болып, гармонияда бірге өмір сүруін алға ілгерілетуіміз қажет, мәдениетаралық алмасу мен бір-бірінен тәжірибе алуды дүниежүзі әр ел халқының достығын күшейтетін көпірге, адамзат қоғамының дамуын алға тартатын қозғаушы күшке және дүниежүзілік бейбітшілікті қорғайтын белбеуге айналдыруымыз қажет. Біз ұқсамаған өркениеттерден парасаттылықты іздеп, одан қорек алуымыз қажет, сол арқылы адамдарға рухани қолдау көрсетіп, жүректеріне жайлылық сыйлап, адамзат ортақ тап болып отырған түрлі қиындықтар мен сынақтарды жұмыла отырып бірге шешуіміз қажет.

Талдау 3: жоғарыдағы сөйлемде *相互尊重、和谐共* және *精神支撑, 心灵慰藉*, тіркестері қайталама мағына береді, сол себепті аударма кезінде жалпы мағынасына әсер

етпейтіндіктен, тек бір тіркесті ғана аударсақ жеткілікті.

携手解决人类共同面临的各种挑战 *адамзатқа ортақ қиындықтарды біріге шешу*, деп оңайлатып ақпаратты сығымдау әдісін қолдануға болады.

Қорыта келе, ілеспе аударма барысында кездесетін күрделі және ұзақ сөйлемдерді аударғанда, уақыт үлгерімімен қоса тура әрі нақты етіп жеткізу үшін аудармашы ең алдымен қытай тілі мен қазақ тіліндегі грамматикалық өзгерістерді қарастыра отырып, ілеспе аудармадағы амал-тәсілдердің лайықтысын икемді түрде тандап қолдана білуі қажет. Күрделіні оңайлату, ұзақ сөйлемдерді бірнеше бөлікке бөліп аудару, етіс түрлерін алмастыру, ішінара сөздердің орын тәртібін ауыстыру, болжау әдісін қолдану және басты мағынаға әсер етпейтін сөз немесе сөйлем мүшелерін қалдырып кету секілді амалдар арқылы ілеспе аудармада қарқынды әрі нәтижелі жұмыс көрсетуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- [1] Ширяев А.Ф. Синхронный перевод: Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. М., 1979. С. 97-98.
- [2] Аударматану – ғылыми-практикалық көмекші құрал. Алматы, 2008. 70-81 бб.
- [3] Гурин И.В. Проблема речевой компрессии в синхронном переводе, подходы и методы исследования. М., 2008. – 78 с.
- [4] Уорф Б. Отношение норм поведения и мышления к языку. М., 1960. 44-с.
- [5] 政治演讲中口译的省略现象探究, 韩笑 · 黑龙江大学 · 2013 年
- [6] 论压缩策略在汉英同传中的应用效果,
- [7] 杨倩 《海南广播电视大学学报》2014 年第 03 期
- [8] 英语同声传译教程, 高等教育出版社; 第 1 版 (2008 年 9 月 1 日)
- [9] 试论同声传译中的省略 · 《长沙师范专科学校学报》 · 2009 年 06
- [10] 习近平在联合国教科文组织总部的演讲全文 · 2014 年 3 月 27 号 · 巴